

KUSTBON

FÖRBINDESELÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 1 ÄRGÅNG 38
MARS 1981

I november förra året besökte Lars Huldén och Ann-Marie Häggman från Helsingfors universitet Reval för att där sammanträffa med kvarvarande estlandssvenskar. Det finns i dag ca 200 personer med svenska som modersmål kvar i Estland. Det är en liten spillra av den befolkning som fanns där fram till andra världskriget och som sedan urminnes tider hade bebott estländska öar och kustområden.

Den lilla grupp som finlandssvenskarna hade tillfälle att samtala med förmedlade en värdefull kulturhistorisk traditionsskatt från livet på

Ormsö, estlandssvenskarnas forna seder och bruk, sägner och sånger. På bilden, tagen av professor Lars Huldén och i Kustbon reproducerad efter Hufvudstadsbladet, ser vi sittande Johan Bergström och Maria Murman, stående fr v Anders Lindström, guiden Evi Juhkam (assistent vid det estniska språk- och literaturinstitutet), Anders Häggblom och Agneta Tomingas.

Hugo Mickelin, f d ormsöbo, kommenterar:

Johan Bergström från Hosby Hetmansa, **Maria Murman** (besökte Sverige och de sina sommaren 1979), född Appelblom i Sviby Broasa och gift till Söderby Martesa.

Anders Lindström, född i Fällarna (Simasa), utexaminerad från seminariet i Karlstad 1930, därefter folkskollärare i Korkis intill mobiliseringen sommaren 1941.

Anders Häggblom från Kärrslätt Stoasa och **Agneta Tomingas**, född Öman i Hosby Hansasa (besökte Sverige sommaren 1980 och var med på estlandssvenska hembygdsgdagen).

Se närmare om det finlandssvenska besöket i Estland sid. 8-10.

Förbindelselänk för
Estlands svenskar
Utgiven av Kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER
Redaktör: *Edvin Lagman*
Sekreterare och ansvarig utgivare:
Hugo Mickelin
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg
Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78
Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11 - 6
1981 utkommer Kustbon med
fyra nummer
Prenumerationspris 40 kronor
Dödsannonser 100 kronor
Övrig annonsering:
1/1 250:- 1/2 130:-
1/4 65:- 1/8 40:-
ISSN 0345-6706
Civiltryckeriet, Köping 1981

**Öppettider för SOV:s
och Kustbons expedition:
måndag 8-13
tisdag-torsdag 8-15
fredag 10-15**

Innehåll

Sven Danell på Nuckö av <i>Elmar Nyman</i>	2
Till minnet av Nils Tiberg av <i>Viktor Aman</i>	6
Sommarnatt på Dagö. Dikt av <i>Nils Tiberg</i>	7
Sven Boräng och Svenska gymnasiet i Hapsal av <i>Edvin Lagman</i>	7
Finlandssvenska forskare i Estland av <i>Hugo Mickelin</i>	8
De sista Estlandssvenskarna av <i>Lars Huldén</i>	9
Skogsarbete därhemma av <i>Valdemar Blomberg</i>	10
Runökväll	12
Sommarresa till Estland Från SOV:s höstfest. Bilder av <i>Ronnie Ericson</i>	13
Längs Norddrysslands kanaler av <i>Herbert Lagman</i>	14
Ensam. Dikt av <i>Sofia Blees</i>	14
Skolflickor från Visby 1940 av <i>Hugo Mickelin</i>	15
Matts Dreijer 80 år av <i>Thomas Lorentz</i>	15
95-åring jubilerar av <i>Hugo från Sviby</i>	16
Estland i Nordiska museet av <i>Hugo Mickelin</i>	16
Diverse notiser av <i>Hugo Mickelin</i>	17
Familjenytt	18
Bemärkelsedagar	19

ELMAR NYMAN

Sven Danell på Nuckö

Den 18 januari avled i Stockholm biskop em Sven Danell. Med honom gick en märkesman ur tiden, en man med andligt djup av ovanligt mått, med generositet och engagemang i mänsklighetens eviga frågor. I sin ungdom tjänstgjorde han på 1930-talet bland svenskarna – och även bland ester – i Estland. Som präst i Nuckö församling och som lärare vid Svenska gymnasiet i Hapsal – där han bl a tog sig an undertecknad personligen – gjorde han en oskattbar insats. Elmar Nyman, även han en av Sven Danells f d elever, tecknar här nedan en bild av denna viktiga del av hans livsverk och av den miljö och de betingelser som präglade arbetet.

E.Lagman

Sven Danell tjänstgjorde som vi alla vet under en sjuårsperiod som präst och lärare i Estland (1930–37). Hur kom han att hamna i Estlands exotiska svenskbygd? Vilka problem erbjöd hans nya arbetsfält? Vilka möjligheter fanns det att komma till rätta med dem?

Sven Danell hade förmånen att i sin farbror Gideon ha en levande uppslagsbok om "de baltiska svenskarna". Gideon Danell var expert på nuckömålet men också Sveriges främste kännare av estlandssvenskarnas andliga och materiella problem. Kanske inspirerad av farbror Gideon sökte Svens äldre bror Nils ett lärarvirkariat på Birkas folkhögskola och blev dess rektor 1929. Även fadern, biskop Hjalmar Danell i Skara, kände väl till de estlandssvenska församlingarna. Sven Danell berättar senare i livet att han redan som barn längtade efter att få bli präst bland svenskarna i Estland.

Den som vi främst har att tacka för att Sven Danell kom till Nuckö var ärkebiskop Nathan Söderblom. De svenska församlingarna i Estland hade sedan länge varit ärkebiskopens speciella intresseområde. Han hade kommit till uppfattningen att det stod illa till med det andliga livet på Nuckö (som sedan länge saknat svensk präst) och likaså var han bekymrad över tillståndet bland svenskarna i Kors' församling, där Guds ord inte predikats på svenska på över 40 år. Nathan Söderblom frågade Sven Danell om han var intresserad av att åtminstone för en kortare tid åta sig att bli pastorsadjunkt i Nuckö församling och fick ett tveklöst ja till svar.

Hur såg det kyrkliga arbetsfält ut som Sven Danell först som biträdande präst och sedan som kyrkoherde skulle komma att ägna sina bästa ungdomsår?

Nuckö socken omfattade kommunerna Passlep, Sutlep och Rickul med sammanlagt ca 4.400 invånare. Av dessa var omkring 2.700 svenskar och 1.700 ester. Av de tre kommunerna var Rickul med sina 1.700 invånare nästan helt svenskt, medan den ungefär lika stora Passleps kommun bestod av hälften svenskar och hälften ester. I Sutlep bodde ca 700 ester och 400 svenskar. Av socknens invånare var omkring 3.700 med i Nuckö kyrkoförsamling och resterande 700–800 tillhörde antingen olika frikyrkor eller stod utanför alla religiösa samfund. Till församlingen hörde också ett 20-tal tysktalande nucköbor.

Nuckö socken var geografiskt förhållandevis vidsträckt. Från Österby i söder till Spithamn i norr är det omkring tre mil. Dessutom hörde till församlingen också Odensholm som ligger en mil utanför Spithamn i Finska viken. En del byar inåt land var svåra att nå eftersom vägarna dit var mycket dåliga. Huvudförsamlingen med kyrka och prästgård låg på Nuckö halvö och utgjordes alltså av kommunen Passlep. Kapell fanns i Sutlep, i Roslep och Odensholm.

Hela denna stora församling betjänades av en enda präst. Prästtättheten i Estland var visserligen ovanligt liten i jämförelse t.ex. med Sveriges (ca tre gånger mindre), men Nuckö församling var även med hänsyn härtill vanlottad. Sålunda fick Rosleps kapell prästbesök endast en gång per månad,

Sutlep några gånger per år och Odensholm en gång per år (!). Prästbesök var också mycket sällsynta i de mer avlägsna byarna, Klottorp och Nyby t.ex.

För kyrkoherde Tannebaum innebar det givetvis en lättnad när nu den nye prästen övertog en del av den kyrkliga verksamheten. Danell skulle framför allt ta sig an kapellförsamlingen i Rickul. Men Nathan Söderblom hade också ivrat för andligt bistånd till de bortglömda vippal- och korkissvenskarna. Danell utsträckte därför sina predikoturer till Vippal och Korkis som ligger omkring sex mil från Nuckö prästgård. Hårtill kom att Danell också ålades att tjänstgöra som timlärare vid Birkas folkhögskola och Svenska gymnasiet i Hapsal.

I början av 1933 flyttade Eugen Tannebaum till Reval och Sven Danell fick överta hans arbete. Nu var det Danells tur att vara ensam själasörjare i Nuckö vidsträckt församling. Först i slutet av 1935 undsattes han av en pastordiakon från Sverige, John Isacson, som nu i sin tur kom att tjänstgöra i Rickuls kapellförsamling. (Viss hjälp hade dock dessförinnan f.d. kyrkoherden Schwartz kunnat bistå med – han hade lämnat Kors' församling när den inte längre ville ge honom någon lön.)

Sven Danells arbetsfält var överväldigande. Som kyrkoherde kom han också att få ta hand om ett stort antal kansligöromål, bl a som "civilregistrator" (estn. perekonnaseisumetnik). I huvudförsamlingen måste prästen också ideligen uppmärksamma de problem som hade att göra med att det fanns två språkgrupper. Svenska och estniska gudstjänster avlöste varandra. Ibland hölls också gemensam svensk-estnisk gudstjänst, vilket hade sina speciella problem. Åtminstone tre gånger per år hölls även tysk högmässa i huvudkyrkan. Alltjämt måste kontakten upprätthållas med avlägsna byar i den egna socknen och med svenskarna i Kors' församling.

Det fanns dessbättre en lekmanstradition inom församlingen – liksom i Estland överhuvud – som bl.a. tilldelade församlingens klockare en central roll. Denne hade rätt att döpa barn och att jordfästa döda och kunde även förrätta söndagsgudstjänster när prästen befann sig på annan ort – i allmänhet

Sven Danell – högtidstalare på estlandssvenska hembygdsdagen 1973 i Björknäspaviljongen – tillsammans med Birger Vesterberg (längst t v) och Ivar och Margaretha Poell.

genom att läsa ur någon postilla. Klockaren hjälpte också till med konfirmandundervisningen och självfallet med olika expeditionsgöromål. Leksamlingen höll dessutom gudstjänster i kapellen, när prästen inte kunde komma. Även kyrkorådet i församlingarna i Estland hade en stark ställning som i många avseenden underlättade prästens arbetsbörda. Dess medlemmar kunde också få fullmakt att förrätta dop och givetvis hade de ansvar för församlingens ekonomi. Danell kom att ha ett mycket gott förhållande till kyrkorådet på Nuckö och kunde därför lättare få igenom sina förslag till förbättringar i församlingsarbetet.

Underbemanningen på prästsidan, språkförhållandena och det vidsträckt verksamhetsfältet utgjorde hinder för ett effektivt församlingsarbete. Svårigheterna kunde dock bemästras genom god organisation och med biträde av intresserade lekmän. Dessutom kunde prästen bistås av kolleger från andra församlingar då och då. Ett speciellt problem, som det däremot var betydligt svårare att komma till rätta med, utgjorde den enorma splittring i olika samfund och bekännelser som sedan många år var karakteristisk för Nuckö

socken. Som nämnts tillhörde nära 90 procent av socknens invånare Nuckö församling, men då måste man komma ihåg att många av dessa var passiva medlemmar som sällan sökte sig till gudstjänster och övriga kyrkliga aktiviteter. Desto livaktigare var de frikyrkliga. Det är ingen överdrift att påstå att det var de som satte sin prägel på hela det religiösa livet inom socknen. Kyrkan hade svårt att konkurrera med pingstvänner, baptister, metodister, missionsförbundare, brödrarförsamling, frälsningsarmé, anhängare till Marley, olika "fria" samfund. Medan bönehusen var välbesatta kunde ibland samtidigt antalet gudstjänstbesökare i Nuckö kyrka räknas på ena handens fingrar. (Besöksfrekvensen var betydligt större i församlingens kapell.)

Med en del av dessa samfund kunde kyrkan samarbeta, som t.ex. med svenska missionsförbundet, medan andra var ytterst ofördragsamma och betraktade den lutherska kyrkan med stor ovilja. Särskilt svårt var det att etablera samarbete med pingströrelsen, som var direkt kyrkofientlig. Splittringen i olika trossamfund påverkade också det "civila" föreningslivet. De frikyrkliga kom inte till sådana

Sutleps kapell.

Foto J. Grünthal

världsliga tillställningar som Gustav Adolfsdagen, Republikens frihetsdag, Svenska Odlingens Vänners samkväm etc.

Då splittringen var särskilt påtaglig bland svenskarna, fanns det all anledning för den kyrkliga ledaren att grubbla över hur man skulle kunna komma till rätta med väckelserörelsens avarter. Till dessa kunde även räknas regelbundet återkommande frälsningsvågor som bidrog till att fjärma ungdomen från kyrkan – det var oftast skolor som revs med i väckelsen. Barnen var strängeligen förbjudna att delta i kyrkliga aktiviteter. Dessutom hade frikyrkan på Nuckö nästan helt och hållet hand om söndagsskolan.

En av Sven Danells första åtgärder som församlingspräst var att starta söndagsskolor i kyrkans regi såväl på Nuckö som i Vippal. Men han vände sig också till den äldre ungdomen och uppmuntrade den till idrott, bollspel och annan fysisk verksamhet, allt för att motverka passivitet. Prästgården uppläts för bl.a. läseaftnar, sångövningar, läsestuga och syföreningar. Verksamhet bistånd hade kyrkoherden här av sin syster och från och med slutet av 1935 av hustrun Miriam. Den gamla "lärstugan" renoverades nu och blev ett centrum för olika aktiviteter.

Kyrkan kom sålunda att i viss mån konkurrera med de frikyrkliga samfundens ungdomen. Men hur utvecklade sig gudstjänstlivet? Blev besöksfrekvensen större i huvudkyrkan? Knappt. Alltjämt var det de gamla trogna församlingsmedlemmarna som kom,

alltjämt var anslutningen till nattvardsgången sällsynt dålig. Danell sökte göra gudstjänsterna mer omväxlande genom att någon gång anlita solister, att berika dem med körsång, genom att understryka själva liturgin – men allt var i stort sett förgäves. Han upptäckte snart att liturgin spelade en mycket underordnad roll i det estlandssvenska gudstjänstlivet. Predikan var det som räknades. Den frikyrkliga traditionen kunde inte rubbas – även för de stadgade kyrkobesökarna var "suckandet och de fromma orden" av central betydelse.

De estniska församlingsmedlemmarna var positivt överraskade över att Danell mycket snart lärde sig behärska estniska språket och predika på estniska. Det var sannolikt bara en fördel att predikantens ordförråd inte var alltför stort – enkla meningar, allmänt förekommande uttryck gjorde predikan förståelig och njutbar. Fullt lika enkelt – paradoxalt nog – var det inte alltid för de svenska församlingsmedlemmarna att förstå allt i kyrkoherdens predikan på svenska. Danell hade självfallet ett helt annat sätt att uttrycka sig än föregångaren Tannebaum, vars svenska var bristfällig, men som genom ett enkelt uttryckssätt ändå lätt kunde göra sig förstådd. (Vi får inte glömma att den äldre generationen estlandssvenskar hade fått sin utbildning i tsartidens ryska skolor, där rikssvenskan var åsidosatt.) Naturligtvis dröjde det inte länge förrän Sven Danell hade lärt sig att anpassa sin predikan till åhörarnas nivå. De vandade sig vid hans svenska, i synner-

het som han talade långsamt och med inlevelse. Så småningom måste även de som velat karakterisera honom som "världspräst" medge att de misstagit sig. Hans predikningar var "djupa" och det budskap han förmedlade skänkte tröst och förtröstan. En inspirationskälla var för Danell församlingssången, som han lovordar. Särskilt mäktigt brusade den i Rosleps kapell. Estlandssvenskarna älskade psalmsång och att improvisera i stämor.

Under sina korta år i Svensk-Estland hann Sven Danell inte nämnvärt påverka förhållandet mellan församlingskyrkan och de frikyrkliga samfundens – därtill var traditionerna alltför djupt rotade. Men han skapade större respekt för kyrkans roll och budskap. Och de olika initiativ han tog för att knyta barn och ungdom till det kyrkliga livet hade med säkerhet burit frukt om församlingen fått fortbestå.

Ett allvarligt problem för Nuckö församling var också dess usla ekonomi. Vilken kontrast mot svenska förhållanden! Å ena sidan statens fulla omsorg om både kyrkans tjänare och kyrkobyggnaderna, å andra sidan en total brist på engagemang från statsmaktens sida när det gällde kyrkans finanser och dess verksamhet. Juridiskt sett var en kyrklig församling i Estland i stort sett inget annat än en vanlig förening.

Nuckö församling tillämpade i mitten av 1930-talet en årlig utdebitering på 1 krona 10 cent för man och 85 cent för kvinna. Och ändå knorrade många över att avgiften var för hög. Att driva in medlemsavgifter var en viktig uppgift för kyrkorådsledamöterna – och alla var inte framgångsrika i denna sin verksamhet. Kyrkoherden i Nuckö församling tillerkändes 30 kronor i månaden (han fick det inte alltid och i varje fall inte punktligt) – sannolikt den lägsta lön som någon kyrkoförsamling i Estland bestod sin herde. När prästen fått sin lön blev det i regel inget kvar till klockaren. (Då klockaren Johan Nymann inte fått någon lön på närmare ett decennium lät församlingen honom överta klockarbostaden med äganderätt!) Det bör dock tilläggas att såväl präst som klockare fick utnyttja av församlingen ägda mindre jordbruksfastigheter och att odensholmsborna levererade tionde i form av torsk och rökta

flundror till båda dessa funktionärer.

1933, det år då Sven Danell tillträdde kyrkoherdetjänsten i Nuckö församling, var dess totala inkomster 1.035 kronor medan skulderna uppgick till ca 1.500 kronor. Någon reparationsfond fanns inte och ändå var såväl moderkyrkan som kapellen i Sutlep och Rickul i trängande behov av renovering. Att installera värmekaminer i kyrka och kapell hade man inte råd med. I Nuckö kyrka var det ofta vintertid så kallt att högmässan måste hållas i prästgården.

Lyckades Sven Danell i sina försök att sanera församlingens ekonomi? Eftersom han var svensk medborgare garanterades hans egen lön av Gustav Adolfsföreningarna i Sverige. Likaså avlönades pastor Isacson med medel från Sverige. Detta gjorde att Nuckö församlings blygsamma tillskott till prästlönen i stället kunde användas till olika välgörande ändamål, samtidigt som en höjning av medlemsavgifterna fick anstå. Församlingar i Sverige som stod Sven Danell nära skickade gåvor till Nuckö församling. Rosleps kapell och Nuckö kyrka fick sina efterlängta kaminer. Nuckö kyrka fick dessutom bidrag till nytt tak, Sutleps kapell ett nytt torn, nytt tak, golv och ny brädfodring. Även Rosleps kapell reparerades. Allt gjordes inte med svenska pengar. Medel insamlades också i den egna församlingen, bl.a. genom syföreningarnas medverkan.

Det råder ingen tvekan om att Sven Danell, förtjänstfullt assisterad av sin syster och hustru, verksamt bidrag till att ge Nuckö församling en förbättrad ekonomi och därmed möjlighet att genomföra de reparationer av församlingens kyrkobyggnader som så länge varit av nöden.

Sven Danell konfronterades på Nuckö med en rad problem som var tämligen obekanta i en rikssvensk församling. En stark underbemanning på prästsidan men ett starkt lekmannainslag i församlingsarbetet; en mycket utpräglad sekterism med ofta starkt avståndstagande från församlingens kyrkan; olika nationalitet med speciella särdrag inom samma församling; en församling med ytterst dåliga finanser – beroende på att man hade att göra med en fri folkkyrka utan statligt ekonomiskt stöd

Rosleps kapell (före renoveringen).

men givetvis också beroende på att församlingsmedlemmarna var så fattiga.

Utmärkande för Sven Danell var att han inte ryggade för arbete och strapasser. Genom omsorgen för svenskarna i Vippal och Korkis och genom introduktionen av svenska gudstjänster i Hapsal hade hans verksamhetsfält utvidgats långt över församlingsgränserna. Åtskilliga jubileer och andra evenemang både inom och utom kyrkans ram inträffade under Sven Danells Nuckö-period – vid vilka arrangörerna tacksamt utnyttjade hans mångsidiga talanger. Jag tänker på mottagandet av Sveriges kronprins Gustaf Adolf 1932, firandet av 60-årsminnet av lärarenmissionären E. Thoréns ankomst till Nuckö året därpå, Rosleps kapells 100-årsjubileum 1935, då även Estlands biskop Rahamägi var närvarande, och samma år invigningen av minnesstoden på Nuckö kyrkogård över de i frihetskriget stupade. Särskilt högtidligt kändes det för nucköborna när biskop Hjalmar Danell 1934 installerade sin son i kyrkoherdeämbetet på Nuckö.

Sven Danell gjorde mycket för Estlands svenskar – han var bl.a. också ivrigt verksam för Svenska Odlingens Vänners syften – men han glömde aldrig att han också var satt att tjäna esterna. Han hade ett mycket gott samarbete med församlingens estniska medlemmar och goda relationer till andra estniska församlingar liksom till världsliga och kyrkliga myndigheter. I en tid då chauvinismen frodades i en stor del av Europa, de unga randstater-

na ej undantagna, verkade Danell för ett bättre samförstånd mellan nationaliteterna i församlingen – och i hela landet. Hans tålmodiga brobyggnadsarbete mellan nationaliteter och olika konfessioner kom också att livligt uppskattas – då i Estland såväl som senare i Sverige.

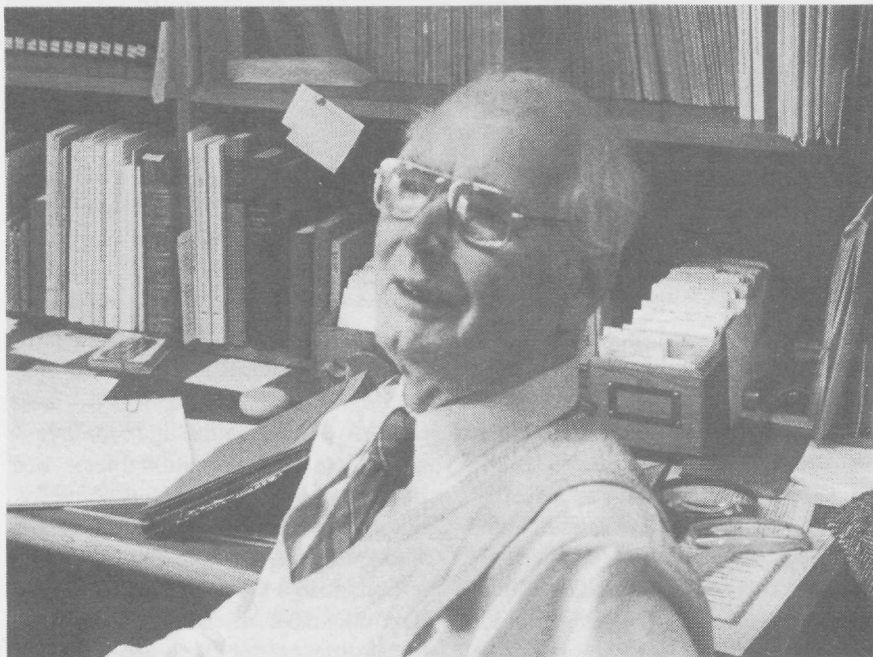
Enligt 1934 års estniska religionslag fick utländska medborgare inte vara församlingspräster. Uppehållstillståndet för Sven Danell förlängdes i etapper, men 1937 var det dags för honom att bryta upp. Många församlingsbor kom till Österby för att vinka farväl. Saknaden efter prästfamiljen var stor. Danells var mycket omtyckta och dessutom oersättliga. Det var med vemod de å sin sida lämnade sina kära nucköbor och Estland. På sista sidan i Guldstrand säger Sven Danell: "Någonting var oåterkalleligen slut: de gyllene åren, de år då man verkligen levde".

*

Sven Danell föddes i Uppsala den 25 nov. 1903, tog där sin teol.kand. 1928 och prästvigdes samma år i Skara domkyrka. Efter tjänstgöring i Norra Ving och Källby kom han 1930 till Nuckö i Estland, där han stannade till 1937. Efter återkomsten till Sverige blev han kyrkoherde i Källby 1938. 1941–43 förestod han Ersta diakonissanstalt i Stockholm, blev hovpredikant, valdes till kyrkoherde i Västra Tunhem 1949 och blev biskop i Skara 1955, från vilken tjänst han pensionerades 1969.

VIKTOR AMAN

Till minnet av Nils Tiberg

Nils Tiberg i förtrogen miljö på dialektarkivet i Uppsala.

Foto Per-Ulf Allmo

Då Nils Tiberg som ung student läste nordiska språk i Uppsala, sa professor H. Geijer en dag att det på andra sidan Östersjön, på Dagö talades ett gammalt svenskt folkmål, som borde upptecknas innan det dog ut. Det vore en lämplig uppgift för en ung språkman, menade professorn. – Så kom det sig att Nils Tiberg länkades in på den forskning, som skulle bli hans livsverk.

Det var 1923. Kriget var slut och Estland självständigt, förbindelserna med landet öppna. Sommaren innan hade ärkebiskop N. Söderblom på sin visitationsresa i Svensk-Estland även gjort en avstickare till Dagö, och hans färdföljare G. Danell hade hunnit med en cykeltur till svenskbyn i Reigi. Denna sommar – tjugotre – reste P. Söderbäck för första gången till Rågöarna, E. Klein åter till Runö och Gideon Danell åter till Nuckö för att fortsätta sina studier av folkmålet. Nils Tiberg reste ut tillsammans med honom. Sedan dess tillbringade han sommar efter sommar på Dagö, iakttog, frågade, fyllde sina anteckningsböcker.

Före 1781 hade Reigi varit en livak-

tig svensk bygd. Något öster därom låg den stora byn Kärddla, också den med svenska bönder. Men godsägaren hade tvingat bort svenskarna från Reigi och senare även från Kärddla. Prästens bönder – ett tiotal gårdar – hade blivit kvar men inte många andra. Under tidens gång hade de svensktalandes antal blivit allt mindre. 1902 hade H. Pöhl vid besök i Reigi funnit 40–50 personer, som ännu kunde tala sin dialekt och några få som kunde läsa svenska. Nu var Nils Tibergs åldriga sagesmän de sista som talade svenska på Dagö. Men långt nere i Ukraina talades språket alltjämt av de utvandrade dagösvenskarna, och 1929 återbördades dessa till Sverige under namnet Gammalsvenskby-bor. De blev inte litet förvånade, då de här i Sverige tilltalades av en som kunde deras dialekt.

Nils Tibergs arbetsområde vidgades efter hand. Han hade utsträckt sina studier till de andra estlandssvenska dialekterna och inte bara till språket utan till hela den miljö som språket levde i, folkkulturen. Detta var ett mycket stort område att utforska, men där arbetade många andra och inte heller var det så

bråttom att slutföra arbetet, eftersom de svenska bygderna i Estland ju skulle finnas tillgängliga alltid.

Så trodde man fram till 1939. Plötsligt var förhållandena helt annorlunda: svenskbygderna fanns inte längre, och det blev bråttom med upptecknandet. Gustav Adolfsakademien för folklivsforskning fick av Kungl Maj:t medel för "en systematisk undersökning av de hitflyttade estlandssvenskarnas folkliga kultur". N. Tiberg blev heltidsarbetande arkivarie vid dåvarande landsmålsarkivet. Resor för personlig utfrågning, utsända frågelistor, brev; sagesmän från alla orter. "Estlands svenska folkkultur skall icke gå okänd sin upplösning till mötes", skrev han i Kustbon.

På dialektarkivet samlades materialet. Den språkliga delen utgör en stor kortordbok. Varje ord har sitt eget kort, där ordets form, böjningsmönster och betydelseskiftningar anges för varje språkområde: Nuckö-halvön, Rickul, Ormsö, bägge Rågöarna, Nargö, Vippal och Korkis, Runö, Dagö och Gammalsvenskby. Det övriga materialet som omfattar estlandssvenskarnas hela livsmönster är samlat för sig. – Endast en ringa del av det hela är hittills publicerat. I sin helhet kommer det väl aldrig i tryck, men det borde på något sätt mångfaldigas som ett skydd mot framtida totala katastrofer.

De faller tätt nu, de som en gång hörde till vår bild av Estlands svenskbygd. Själva bygden finns kvar bara som minne, och näppeligen skall forskare utifrån mera komma för att odla dess språkfält. Vi ser dem: Russwurm – Wendell – Danell – Tiberg . . . Nu är bokslutstid för det som varit, och vi skattar oss lyckliga att Nils Tiberg och hans hustru fanns vid rätt tidpunkt och att de aldrig tröttnade. Vem skulle annars gjort detta arbete? För upptecknandet av den estlandssvenska folkkulturen är Nils Tibergs insats omätlig.

Viktor Aman

Böcker av Nils Tiberg (I serien Estlandssvenskarnas folkliga kultur)
Ståndssamhället, 1951
Runöbondens ägor, 1959
Estlandssvenska språkdrag, 1962
Estlandssvenska husdjursnamn, 1972
Gammalsvenskbydokument (tills. med Alexander Loit), 1958.

Sommarnatt på Dagö

*Nu sover bygd och by så drömmande i kvällen
och det har stillnat ut från dagens snåla blåst.
Det stiger ingen rök vid denna tid från tjällen:
nu sover alla tryggt, fast ingens dörr är låst.*

*Och kvällen kommer ljus. Se, fläckvis himlen blånar:
en dag i tröstlöst grått har strukit mig förbi.
I juninatten stäms en tyst musik, som lånar
av strand och hav och slätt sin trolska melodi.*

*Nu smyger skymningen inunder sida brätten
av tunga halmtakskupor på små låga hus
och alla rutor sova: ensam över slätten
slår fyren taktfast ut en liten glimt av ljus.*

*Nyss sjönk ju solen. Se, i norr det ännu glimmar
av blodig purpurs hot emellan moln av bly.*

*En kulen dag som går. Den tänds om några timmar
i spröda färgackord på morgontvagen sky.*

*Men inga lärkor än om gryningsljuset sjunga
och ännu sover byn i halvmörk sommarnatt,
en skara ungdom blott i traktens sällskapsunga
hörs leka sommarlek med fjärran prat och skratt.*

*Och grodorna omkring ta upp i alla diken
sin snärrande musik till gungans jämna knark,
men skymning famnar byn och stränderna kring viken
och gammalfolkets sömn från karg och stenig mark.*

Dagö 30 juni och 1 juli 1927.

Nils Tiberg

EDVIN LAGMAN

Sven Boräng och svenska gymnasiet i Hapsal

Utbyggnaden av undervisningen i Svensk-Estland ledde till grundandet av det svenska gymnasiet i Hapsal 1931. Bland estlandssvenskarna själva fanns då ännu inte lärare med akademisk utbildning motsvarande de krav som ställs på kompetens att tjänstgöra vid läroverk. Det var därför naturligt att lärarkrafter rekryterades från Sverige.

Särskilt i början av skolans verksamhet, när bara ett fåtal lärare kunde engageras, var det viktigt med en bred orientering, som helst skulle omfatta både naturvetenskaper och humaniora. Den förste rikssvenske läraren, Thorsten Svensson, fick i sitt arbete gå vida utöver sina egna ämnesgränser – hans utbildning omfattade naturvetenskap – och han fick snabbt sätta sig in i historia, geografi m m. Sven Danell, då hjälppräst i Nuckö församling, ryckte in som kristendoms lärare men undervisade också i svenska och teckning. I några ämnen gavs undervisning av estniska lärare.

När Thorsten Svensson slutat efter ett par år, efterträddes han av humanis-

ten Harald Svensson (Rösbäck), som året därpå till kollega fick en man med naturvetenskaplig utbildning, Sven Boräng. Även fru Britta Boräng, som kom ett år senare, ryckte in. Harald Svensson efterträddes 1936 av Herbert Adolfsson, populär latinlärare, som blev den siste rikssvenske läraren vid Svenska gymnasiet i Hapsal. Efter Sven Boräng kom Ormsö-svensken Alexander Berggren, som fått sin utbildning vid Åbo Akademi. Sedan han 1941 mobiliserats och bortförts av rysarna, trädde en annan ormsöbo till, Anders Stenholm, med examen från Dorpat. Herbert Adolfsson lämnade Estland och gymnasiet julen 1939 och efterträddes som lärare i humaniora av mig, som då läste vid universitetet i Dorpat. Sålunda hade under årens lopp ett inhemskt lärarkollegium vuxit fram – med starkt estniskt inslag jämte oss svenskar – men då var strax tiden ute för svenskheten i Estland.

För bara något år sedan gick Herbert Adolfsson bort efter lärargärning som lektor vid Lidingö läroverk. I förelig-

gande nummer av Kustbon berättar vi om ytterligare två av våra f d rikssvenska lärare: Sven Danell och Sven Boräng, som slutat sina dagar.

Sven Boräng var västgöte, född 6 november 1903, studerade kemi och biologi vid Lunds universitet, tog sin fil mag och avbröt sina licentiatstudier för att ta anställning som lärare vid Svenska gymnasiet i Hapsal. Han gifte sig och tog med sig sin hustru Britta, också hon fil mag och lärare bl a i geografi.

Hapsal var en idyll. Borängs bodde i ett litet hus nere vid en av de vackra strandpromenaderna med utsikt över Paralepviken, med trädgårdar och parker runt omkring och med gymnasiet på tio minuters gångavstånd. Svenska gymnasiet var inrymt i samma hus som det estniska gymnasiet och hade samma rektor – Anton Üksti – och där blandades de båda läroverkens kollegier i samma kollegierum och samsades om samma institutionslokaler. Sven Boräng levde sig snabbt in i den nya situationen, lärde sig det svåra estniska språket och kom i nära kontakt med sina estniska kolleger – och

De rikssvenskar som varit verksamma bland svenskarna i Estland har hela livet känt en stark samhörighet med oss. De har varit med på våra sammankomster, läst Kustbon, skrivit i den och haft personliga kontakter med estlandssvenskar. Lärare och präster – många återfinns inom dessa yrkesgrupper – har beredvilligt uppträtt som festlare på estlandssvenska hembygdsdagar. På bilden ovan ser vi Sven Boräng just i ett sådant sammanhang, omgiven av förutvarande elever från Svenska gymnasiet i Hapsal.

Foto Ragnar Treiberg

esterna över huvud taget. Det måste ha varit en stimulerande upplevelse att på detta sätt få kontakt med ett nytt livsmönster och en ny kultur. Fö kan nämnas att Sven Boräng även senare upprätthöll kontakt med esterna här i Sverige och bl a var censor vid estniska gymnasiet i Stockholm.

Bland estlandssvenskarna var det vid denna tid en livlig aktivitet på alla områden. Utbyggnaden av undervisningen med ett läroverk tvång framställningstagande till frågan om estlandssvenskarnas roll i det estniska samhället, till relationen mellan majoritetsbefolkning och minoritetsbefolkning, till förhållandet mellan stad och land. Läroverkselevernans miljö skilde sig från de andra svenska skolornas: här var det ingen nationell isolering, svenskar och ester umgicks dagligen. På sina håll kunde man ana en rädsla för att detta skulle medföra likgiltighet inför svenskheten bland dem som gick vid läroverket, farhågor som väl inte besannades men som gav upphov till livliga diskussioner särskilt med yngre folkskollärare.

Det kunde inte undvikas att de rikssvenska lärarna vid gymnasiet med eller mot sin vilja drogs in i diskussio-

nen. Dessa minoritetens dagsfrågor utgjorde väl en speciell krydda på tillvaron därborta – om välsmakande eller ej vill jag låta vara osagt.

När paret Boräng efter vårterminen 1939 lämnade Hapsal, var det säkert med känslan av att ha fått uppleva något mycket säreget och mycket stimulerande, som satt spår för livet. Efter tiden i Estland blev Sven Boräng och fru Britta lärare vid läroverket i Västervik. Efter pensioneringen deltog Sven med djupt engagemang i väsentliga aktiviteter: scoutrörelsen och Amnesty International. Deras barn växte upp och bekläddes snart viktiga poster.

Strax före jul 1980 var Sven Boräng på väg till järnvägsstationen för att möta en dotter som skulle komma hem till helgen. Vid ett övergångsställe blev han påkörd av en bil. Han avled strax därpå på sjukhuset av de skador han fått.

Det var den 20 december 1980.

Hans forna elever från Svenska gymnasiet i Hapsal minns honom med tacksamhet och saknad. Med djupt vemod erinrar vi oss de längst förflutna åren och tänker med varmt deltagande på hand hustru Britta och deras barn.

Finlandssvenska forskare i Estland

Maria Murman reste från Ormsö till Reval för att träffa de finlandssvenska besökarna, för vilka hon berättade och sjöng. Hon är en av de sista traditionsbärarna bland den svenska befolkningen i Estland. (Foto Lars Huldén. Ur Hufvudstadsbladet)

De sista estlandssvenskarna, så lyder en rubrik i Hufvudstadsbladet (utkommer sedan 1864 i Helsingfors, Finland) den 28 december 1980.

Av tidningen framgår, att professor Lars Huldén och fil.mag. Ann-Mari Häggman haft tillstånd att under en novembervecka 1980 göra bandupptagningar bland de sista kvarlevande svenskarna i Estland. Projektet ingick i det vetenskapligt-tekniska samarbetet mellan Finland och Sovjetunionen. Ann-Mari Häggman är arkivarie vid Folkkultursarkivet i Helsingfors. I det följande återges prof. Huldéns berättelse i tidningen om bakgrunden och resultatet av inspelningsresan. Arkivarie Ann-Mari Häggmans reportage om bandade skildringar av gamla julseder på Ormsö räknar vi med att återge i ett senare nummer av Kustbon.

Prof. Huldén tilldelades 1980 av Svenska Akademien ett pris på kr 30.000 för betydelsefulla insatser inom Finlands svenskspråkiga kulturliv.

Hugo Mickelin

LARS HULDÉN

De sista Estlandssvenskarna

(Ur Hufvudstadsbladet 28 dec. 1980)

Det finns ett par hundra människor med svenskt modersmål i Estland idag, kringspidda över hela landet. De lever sitt liv på estniska i vardagslag. Någon enstaka familj eller något gammalt par har svenskan som hemspråk.

Dessa de sista svenskarna i Estland är en liten spillra av den befolkning som fanns här förr, fram till andra världskriget, och som sedan urminnes tider hade bebott de estniska öarna och kusten. Före bortflytningen fanns det ca 8 000 svenskar sammanlagt på Nargö, Rågöarna, Ormsö, Rågö i Rigabukten, på halvön Nuckö, i städerna Hapsal och Reval m.fl. boningsorter. Under kriget flydde de flesta till Sverige.

När det var som nordiskt språk först blev bofast på Estlands öar och kust råder det inte någon fullständig klarhet om. En kolonisation har säkert genomförts här samtidigt med den som riktade sig till Nylands kust, dvs på 1200- och 1300-talen. Men det förefaller troligt att det hade kommit över svenskar redan tidigare.

På 1300-talet uppträder svenska ortnamn i källorna, t.ex. Ormsö som anses innehålla mansnamnet Orm. Öns estniska namn är Vormsi. Estlandssvenskarna kände en stark samhörighet med Sverige och sökte ännu på 1800-talet när de i mer än hundra år hade varit tsarens undersåtar, stöd hos Sveriges riksdag och konung. Också över Finska viken var förbindelserna livliga.

För ett par år sedan fick jag min uppmärksamhet riktad på de kvarlevande svenskarna i Estland av författaren Vladimir Beekman, som själv talar svenska och hade träffat några av dem. Samtalet med honom ledde vidare till tanken att det kunde vara av intresse att spela in den nutida svenskan i Estland på band.

De estlandssvenska dialekterna är ganska väl kända. Det finns flera tryckta beskrivningar av dem, även doktorsavhandlingar. För mer än hundra år sedan fann dialektforskarna vägen ut till dessa ålderdomligt talande kustbor. Inte minst de finlandssvenska forskarna intresserade sig för dem, Freudenthal, Vendell, Wessman. Efter kriget har den estlandssvenska forskningen koncentrerats till Sverige. Namn som Nils Tiberg, Edvin Lagman, Per Wieselgren kan nämnas.

Minoritetsforskning

Det var kanske inte främst från traditionellt dialektforskarperspektiv som en inspelningsresa till Estland just nu föreföll intressant. Snarare var jag inställd på att undersöka hur svenskan fungerar i en så utpräglad minoritetsställning som det här är fråga om. Ett sådant minoritetsmaterial samlades in 1971 i USA och Kanada och har gett anledning till flera studier och många slutsatser.

Arkivarien Ann-Mari Häggman vid Folkkultursarkivets folkminnesavdelning fann det möjligt att placera in projektet i avdelningens verksamhetsplan. En hel del sånger, sägner och annat traditionsmaterial kunde väntas bli insamlade under intervjuerna.

Projekt inom samarbetsplan

Projektet anmäldes till den vetenskapligt-tekniska kommittén för Finland och Sovjetunionen. Det togs upp i samarbetsplanen för 1980 och tillstånd beviljades oss två att under en vecka besöka Reval och där intervjua svensktalande personer. Det lokala ansvaret för företaget låg hos Estlands vetenskapsakademi och närmast hos dess språk- och litteraturinstitut.

Forskningschefen vid institutet Madis Norvik och hans assistent Evi Juhkam lade ner ett betydande arbete på att skaffa fram svenskkunniga personer och ordna andra praktiska detaljer. Inspelningsresan till Estland genomfördes den 11-17 november i år (1980).

Vi känner ju varandra!

Vi spelade in samtal med sex personer i 60-70-årsåldern. En informant var född på Nargö, norr om Reval, de flesta hade Ormsö som ursprungsort. Men endast en, den sjungande Maria Murman bor fortfarande kvar på ön.

Det var inte svårt att få kontakt med dessa människor. Vi kände oss som vänner från början. Tack vare Finlands TV som man ser i norra Estland var intervjuerna bekanta till utseendet i förväg. "Vi känner ju varandra. Professorsrundan!" var inledningsreplik.

Gemensamma drag med finlandssvenskan

Vi fick höra både dialekt och högsvenska. Ormsödialekten har inte gjorts till föremål för någon ingående beskrivning i tryck. Man har noterat endast det att den skiljer sig i flera avseenden från den närmaste granddialekten på Nuckö, som har blivit beskriven i flera böcker. Före kriget bodde det 3000 personer på Ormsö.

Dialekten har många drag gemensamma med mellersta Nylands och med finlandssvenska dialekter i övrigt. Alldeles lättfattlig är den inte men det gick även om en del saker måste redas ut med extra frågor. Ormsömålet har t.ex. hårda konsonanter i kärra och gissa liksom målen i mellersta Nyland, delabialisering av y och ö som i t.ex. Borgå. Kött heter alltså kit, dvs. uttalas med k-ljud. Speciellt intressant var det att få höra en levande pluralböjning av verbet: vi gingo. Den hängde med också i högsvenskan hos flera sagesmän.

Någon uppblandad svenska var det inte vi hörde. Mixare av den typ som ofta förekommer bland emigranterna i Amerika, och som blandar svenska och engelska fanns det ingen motsvarighet till. Det beror antagligen på att svenskarna i Estland genom radio och TV regelbundet kan höra sitt modersmål från Sverige och Finland. Samtalet rörde sig mest om förhållandena i äldre tid på Ormsö, seder och bruk, människor, traditioner, och då är det naturligt att modersmålet i alla avseenden räcker till för beskrivningen.

Valdemar Blomberg

Skogsarbete därhemma

På senhösten när alla arbeten som hör till jordbruket var avslutade, började manfolket att rusta sig för skogshuggning, ty det behövdes mycket bränsle, både ved och ris, till ett årsbehov.

Vi tänker oss tillbaka till de två första decennierna av detta århundrade. På den tiden måste nästan all säd torakas i rian och tröskas för hand. Tröskverk var vid den tiden en sällsynthet. Innan man på senhösten började med skogsarbete, var det viktigt att alla löv hade fallit.

Vid skogshuggning kunde även gallring göras. Man högg bort buskar och sämre träd men sparade några av de bästa. Detta gällde både löv- och barrskog. Man tog vara på allting, även de tunnaste kvistar och ris gjordes till kärvar tillsammans med något grövre grenar. Ris eldades för det mesta upp i rian. Riugnen var stor; där kunde man stoppa in en hel kärve i taget. Veden användes till eldning i spisen och bakugnen, och i bastun eldades också nästan uteslutande med ved.

Det hände ibland att någon av bönderna i byn behövde hjälp med skogshuggning, kanske för att det var brist på egen manlig arbetskraft men kanske

även för att man ville få det fortare gjort. Då var det bara att gå till grannarna och fråga om någon ville komma och hjälpa honom hugga ris. Man kan gott säga att samtliga som blev tillfrågade var villiga att hjälpa till, ty vem ville inte vara med vid en sådan tillställning. Man förstod ju, att det skulle bli "ain rishoggtalk", och då visste man även att det kunde vankas gott, hembryggt öl.

Tidigt i gryningen nästa morgon, innan arbetet skulle börja, infann sig några av deltagarna hos bonden för att i sällskap med denne gå till skogen, där den planerade huggningen skulle börja.

Om det var långt ifrån hemmet, så var det bäst att köra med häst och vagn till skogen. Det behövdes ganska mycket mat och dryck för att stilla hunger och törst för 7-8 man.

De deltagare som inte på morgonen inställde sig på gården – dit somliga gick – stod nu redan i skogen vid det förut omtalade stället och inväntade de övrigas ankomst. När alla var församlade hällde bonden upp en kannan öl, och med en välkomsthälsning bjöd han laget runt, så att alla fick smaka på den

goda drycken. Det var inte meningen att någon skulle ta för mycket av den varan, utan det var bara för att få lite stimulans i det kyliga höstvädret.

Arbetet kom igång. Det sågades och höggs. Riset höggs så till lagom längder och gjordets till kärvar.

Alla var flitiga och arbetade med god lust. Dagen var kort den här tiden på året, och man ville ju göra så mycket som möjligt. Det var ingen som drev på, allra minst bonden själv, som ställt till den här huggningen, men alla kände inom sig att det inte var lämpligt att stå och smålata sig, när man var där för att hjälpa en medmänniska. I gengäld fick man mat och dryck, så mycket man behövde.

Till middagsmat stektes potatis i glödande småkol och aska i en eld som hade brunnit hela förmiddagen och nu var nerbränd och lämplig för potatisstekning. När potatisen var klar samlades männen kring elden. De satte sig på var sin riskärve eller tog några grankvistar att sitta på.

Som nummer 2 på matsedeln stod strömming stekt på glödande kol. Den hade innan blivit urlakad, annars blev den för salt. Det fanns även stekt eller rökt fläsk samt smör och bröd. Ölkanan fick även nu gå laget runt, så att alla fick skölja ner maten.

Efter avslutad middagsrast fortsatte arbetet, tills skymningen föll på. Då började man bära ihop långveden och lägga den i högar. Riskärvarna lades också i en "dubbeltrave", som vi kallade "risfloa".

När arbetsdagen var till ända gick alla hem till sig ett tag, bytte om till lite bättre kläder och begav sig till gården, dit bonden på förhand hade inbjudit samtliga deltagare att infinna sig.

Till kvällsmat serverades den sedvanliga klimpsoppan, som ju var mycket god och näringsrik.

Efter avslutad kvällsmåltid reste man sig från matbordet och satte sig på stolar lite varstans i stugan. Man pratade om händelserna ute i världen och om de senaste nyheterna i hembygden, och man diskuterade olika saker och

Många kom hem till tömd hembygd

Hur kommer det sig då att dessa människor har stannat kvar medan den svenska befolkningen i allmänhet lämnade landet? Många unga män deltog i kriget som soldater i röda armén och återvände hem först när bygden i stort sett hade tömts. En och annan stannade för att vänta på någon inkallad.

Det fanns också sådana som inte kunde förmå sig att lämna den bygd som de fötts i och levde i, trots att flyttningen fick en sådan omfattning.

Sista kapitlet i svenskans historia?

Materialet över fyrtio band kommer nu att skrivas ut och de språkliga och sakliga detaljerna småningom att registreras på Folkkultursarkivet. Det är

ett stort arbete som kräver ganska mycket tid. Man får räkna med minst tio gånger så lång tid för utskrivningen av ett band som för inspelningen. Är man riktigt exakt med ljudbeteckningarna kan en bandtimme kräva trettio skriftminuter eller mer.

Det är antagligen sista kapitlet i beskrivningen av svenskans historia söder om Finska viken som dessa inspelningar får bli material för. En lång, låt oss säga tusenårig historia, är på väg mot sin avslutning. Det kändes gripande att höra ren och äkta svenska talas i denna omgivning och tänka på perspektivet bakåt och framåt. Vi är tack samma för att vi fick möjlighet att samla in dessa estlandssvenska berättelser.

Förhandsmeddelande

Årets estlandssvenskarnas hembygdsdag
kommer att hållas den 23 augusti
i Spårvägsrestaurangen Blåsut, Enskede

FESTtalare: teol.dr docent, kyrkoherde em.
IVAR H. POËLL

En återkommande vädjan: börja redan nu
tänka på föremål till lotteriet. TACK!

Styrelsen för
Svenska Odlingens Vänner

ting. Med vissa mellanrum fick ölkan-
nan gå runt, så att den som ville fick ta
sig en klunk.

Man ska inte tro att en sådan kväll
gick i dryckenskapens tecken. Nej då,
allting gick lugnt och sansat till. Ölet
kunde i viss mån underlätta talförmå-
gan hos somliga personer, så att
"skimningsjuttana" kom igång bättre.

Vi ska nu övergå till en helt annan
skogsavverkning. Det var strax efter
första världskriget, då Estland var ny-
bliven självständig stat och all skog
som förut ägdes av godsägarna över-
togs av staten. Redan i början på 20-ta-
let sattes igång en skogsavverkning i
Rickulvelde som hade ganska stor om-
fattning. Huggningen började vanligt-
vis någon gång i november.

Den som ville tjäna en slant och
hade lust att arbeta i skogen kunde få
sig tilldelat ett skifte på några hundra
eller ettusen kvadratmeter i det skogs-
område, som vid detta tillfälle var av-
sett för avverkning.

Vid den tiden fanns det stora tim-
merskogar i Rickulvelde och därför
blevo också de flesta träden kapade till
timmer.

Mindre träd kapades i vissa längder
till massaved och de som inte dög till
annat sågades till meterved. Jag vill
minnas att det gamla längdmåttet, som
hette "arsin" och var 28 tum (71 cm),
i början på 20-talet ännu användes som
längdmått på ved. Senare på 20-talet

tillkom det för oss rickulbor så välbe-
kanta sågverket som blev byggt på
Grenkull några hundra meter från går-
den Prosta. Vid sågverket arbetade väl
i genomsnitt 20-30 personer. Där
fanns en riktigt stor sågram som var
igång dygnet runt, med undantag för
matrasterna. Ett större uppehåll på 12
timmar gjordes endast på söndagen.

Endast i mindre omfattning förekom
vid denna sågram särskantning, som
innebär att man satte två sågblad i ra-
men med visst avstånd – beroende på
stockens tjocklek. Dessa blad sågade
på var sin sida "bakarna" från stock-
en. När detta var gjort sattes en ny
bladsats i ramen som sågade s k ge-
nomkantning till önskad tjocklek av
plank och bräder.

Den metod av sågning som mest an-
vändes var följande. Om det var gröv-
re stockar, tog man 2-3 (ibland kanske
4) plankor ur mitten av stocken (på
sidorna blev de bräder) och ur de sma-
laste stockarna togs bara en plank
i mitten. Tjockleken på planken varierade
från 2 till 4 tum.

Stocken i sågramen drevs fram av
en tandad matarvals, vars framdriv-
ningshastighet var ställbar.

När stocken var färdigsågad lades
planken först, en efter en, på en rull-
bänk där de märktes och kapades till
önskad längd. Den som mätte och satte
ut längden på plankan skrev även på
med siffror hur bred den skulle bli och

sedan drevs den på rullbänken med
handkraft fram till ett s k kantverk; där
fanns två cirkelsågar som var ställbara
i sidled, så att man kunde såga ett
flertal olika bredder. I detta kantverk
sågades ribben på båda sidor från plan-
kan. Det fick inte bli någon större van-
kant på plankan. Endast en smal strim-
ma kunde vara tillåtet och där skulle
barken skrapas bort. Sedan lades den
färdigsågade plankan på en kärra, som
gick på räls och kördes bort där virket
skulle lastas av. Det var nästan alltid
kvinnfolk som lyfte planken från rull-
bänken och lade dem på kärran.

Nu kommer vi till nästa hantering
med plank och bräder. Det var när
virket skulle sorteras och läggas i stap-
lar eller travar. Min gode vän och duk-
tige jobbkompis Anton Tennisberg
och jag blev anställda som virkessorte-
rare och stabbläggare. Det var ju ett
arbete i det fria, men vädret var inte
alltid gynnsamt. Särskilt mitt i smäll-
kalla vintern när det var bortåt 15-20
minusgrader och yrsnö kunde det nog
vara ganska påfrestande. Den tiden var
vi båda rökare, Anton och jag, så vi
hade god orsak att ibland gå till pann-
rummet och ta oss en rökpaus.

Vi var inte bundna vid någon ma-
skin och behövde inte heller arbeta på
natten. Det var lite krångligt med bräd-
sorteringen i början. Den gode man-
nen, som hade till uppgift att på varje
planka och bräda skriva dess bredd,
skrev ibland helt oläsligt. De krok-
ar som han skrev på brädan liknade mest
någon sorts arabisk skrivstil. Men det
kan inte förnekas att han var specialut-
bildad just för detta yrke. Tilläggas
kan att han var lettländare.

Men så småningom blir man van
även vid krångliga saker, och snart
nog kunde vi börja uttyda dessa kro-
kar. Snart kunde vi f.ö. med bara
ögonmått avgöra olika bräders bredd
och tjocklek.

Stabbläggning förekom endast i en-
staka fall vid sågverket. Virket kördes
först till stranden vid Sips vike där det
lades i staplar och fick torka till som-
maren, då det skeppades bort.

Det var några bönder i byarna där
som hade åtagit sig att köra virket till

stranden. Om det var vinter så körde man med häst och släde.

Eftersom vi nu – så att säga – hade vanan inne att hantera plank och bräder, så blev vi snart tillfrågade om vi ville arbeta vid stranden som stabbläggare. Efter moget övervägande accepterades vi detta erbjudande och började stapla virke borta vid stranden. Vi fick mera betalt för det jobbet och det var ju huvudsaken.

Att lägga stapelbotten där var ganska besvärligt, därför att stranden – där vi hade vår arbetsplats – på många ställen var mycket ojämn, med stora gropar i sanden. Underslagen i stapelbotten måste emellertid läggas vågräta.

På försommaren, när virket skulle tas ner från staplarna och skeppas iväg till utlandet, behövdes mycket folk och arbete både av kvinnor och män. Virket lastades först i pråmar, och sedan var det en bogserbåt som släpade pråmarna ut till ångbåten, där virket skulle stuvast in.

Ångbåten låg ungefär 2.000 meter från stranden, och vi fick jobba både iland och till sjöss. För det mesta fick vi lasta i pråmarna och följa med dem ut till ångbåten, som med en sk vinsch hivade virket ombord. Då löd ropet däruppe på däck: "Vinschman – hivway". Det hände ibland att en plank föll ned ur ett större fång plank, som var på väg upp. Då fick man vara på sin vakt och ständigt titta uppåt så att man hann hoppa undan när den dånar ner i pråmen. Det hände också att någon plank föll i sjön och då fick man fiska upp den med båtshaken.

Sådana händelser inträffade när det var något större sjögång. Pråmen låg och gungade och slog mot fartygets sida och även fartyget hade känning av vågorna och gungade lätt. Det låg nämligen alldeles ut mot öppna havet.

Jag minns en sommar då åter samma arbete skulle göras, som här förut omnämnts. Från någon hamn i Estland kom en ångbåt som inte hade några stuveriarbetare ombord, utan endast en stuvbas. Då var det Anton och jag och tre, fyra karlar till som fick ro ut till båten och stuva bräder. Ingen av

Runökväll

Torsdagen den 29 januari 1981 anordnade SCB:s konstförening i samarbete med Samfundet Sverige-Färöarna en runökväll på Nordiska museet.

Man samlades i museets cafeteria till kaffe, öl och smörgås, varefter programmet tog vid.

Jakob Steffensson, född och uppvuxen på Runö och innehavare av landets största bildarkiv om Runö, berättade om sin hemö och visade bilder därifrån i museets föreläsningssal. Deltagarna orienterades om öns historia och dess folk, om seder och bruk, om språk, djur, natur och självhushållning i en gammal svensk bygd så sent som in på 1930-talet.

Intendenten vid museet Ingrid Bergman visade sedan sin utställning "Estland i Nordiska museet", där hälften av alla föremål som Jakob Steffensson talat om – kläder, konsthantverk, prydnadsföremål, jaktredskap, möbler m m – fanns med. Dessutom visades en kort film från 1923.

Runöbor i folkdräkter uppförde dans till spelmansmusik, och danserna förklarades och kommenterades av Jakob Steffensson. I anslutning till programmet fick de folkdansintresserade möjlighet att själva pröva de runska danserna under sakkunnig ledning.

Oss hade förut varit med vid ett sådant jobb, som i början var lite ovant för oss, men så småningom blev även detta arbete inlärt.

Vi var därute en hel vecka och det värsta var att arbetsdagen var för lång. Endast tre timmar vid midnattstiden fick vi lägga oss i en kolbox och sova, men den tiden var alldeles för kort för trötta arbetskarlar.

Nästa gång vi fick rycka in som stuvare var det borta vid Luksasstrände nära Harbo vike. Då var det en tremastad segelskuta från Sverige som hette "Saga av Ven". Denna skuta drevs redan då med motor.

"Ni har stora skogar här i Estland!" sade skepparen till oss när vi började stuva 4 tums plank nere i lastrummet (den gången var vi fem man).

Sommarresa till Estland

Stockholms lokalförening av Riksföreningen Sverigekontakt (f.d. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet) förbereder f.n. en sällskaps- och studieresa till Estland i juni i år. Färden går från Stockholm via Helsingfors till Tallinn/Reval med båt och tillbaka samma väg. Resan tar en vecka och kostar ca 1.600 kronor. I beloppet ingår kost och logi i Estland.

Resans huvudmål är Estlands huvudstad Tallinn med många minnesmärken från svensktiden. Domberget, säte för maktens boningar under århundraden, och Gamla staden, borgarnas och hantverkarnas stad, är givna studieobjekt. Tallinn, som numera är en halvmiljonstad, har också många nya förstäder och Piritas med sin berömda klosterruin, badstrand och olympiaanläggningar ligger endast några kilometer utanför stadens centrum. En heldagsutflykt till universitetsstaden Tartu/Dorpat ingår i resan.

Professor Sten Karling har lovat medverka som reseledare och ciceron. Han vet allt om Estland och dess minnesmärken från sin professorstid i Tartu/Dorpat och har också under de senaste åren lett flera konstresor till Baltikum.

Intresserade ombedes snarast möjligt sätta sig i förbindelse med lokalföreningens sekreterare Fru Elisabet Ihrman, S:t Eriksgatan 100, 113 31 Stockholm. Telefon: 08/32 56 28.

"Ja, nog finns det ännu stora skogar kvar här, men avverkningen går hårt fram, så det har minskat betydligt på skogsbeståndet", svarade vi.

I regel stuvast först plank i lastrummet och när de är slut fortsätter man med bräder. Däckslasten bestod helt av bräder och allra överst hade vi endast tunna 1/2 tums bräder. Det tog lång tid att stuva tunt virke.

Till sist blev det i alla fall färdigt och alla var nöjda – både skepparen och vi själva. Detta var den sista lastningen som gjordes vid hembygdens strand.

Från SOV:s höstfest

8 november 1980

Foto Ronnie Ericson

Borden dukas och förväntansfulla festdeltagare börjar bänka sig.

Kring det runda bordet står lotteriadministrationen färdig att starta dragningen.

Och så till slut – festdeltagarna svänger om i dansens virvlar till instrumentens klang.

Herbert Lagman

Längs Norddrysslands kanaler

Efter lusbesiktningen lämnades vi en stund för oss själva. Vi utnyttjade denna fritid till att se oss omkring i omgivningen. I närheten av det ställe där vi gjort halt fick vi syn på några underliga farkoster som vi skärskådade med intresse. Det var tre stora pråmar på vilka man byggt sneda skyddstak. Under dessa hade anordnats britsar i tre rader ovanför varandra. Tvärs över varje pråm gick ett slags korridor som delade den i två delar. Längst framme i fören fanns en särskild avbalkning, som tydligen var avsedd för befälhavaren och lagerförvaltaren. Där fanns också ett förrådsrum. Skyddstaken och britsarna var av alldeles nya och färska bräder, varav man kunde sluta sig till att de gjorts helt nyligen. Varje pråm var dessutom försedd med en bekvämlighetsinrättning, som medelst järnhakar fastgjorts vid sidan av den.

—Det här ser ju ut som riktiga passagerarfartyg, utbrast en av männen, sedan vi en stund synat de besynnerliga farkosterna.

Han anade inte själv hur rätt han hade: det var verkligen passagerarfartyg, och de var avsedda för oss själva.

Efter någon timme kom de ryska officerarna tillbaka i sällskap med tre civilpersoner. Det kommenderades till uppställning igen och så fick vi order att gå ombord på pråmarna. Vi gjorde detta i en rätt munter sinnesstämning; de flesta av oss tog det hela närmast som ett äventyr av det lustiga slaget. Det blev litet trångt på britsarna, ty vi var åttahundra man som skulle få plats där. Men vi lyckades dock installera oss någorlunda. Jag fick tillsammans med ett par f.d. skolkamrater plats på den mellersta britsraden, varifrån man hade en god utsikt över omgivningen utan att man behövde lämna sin plats.

Då provianten stuvats ombord kastades förtöjningarna loss, och släpade av en liten bogserbåt började vi långsamt krypa uppför Nevafloden. Rader av gråa hus gled förbi på båda sidor. Bilden som mötte ögat var tämligen enformig och trist. Här och där vid stränderna låg högar av skräp och brä-

te, vrakdelar och gamla plåtstycken. Tydligen var man inte så noga med renhållningen. Gatorna var nästan folktomma, väl närmast beroende på den tidiga timmen. Blott sällan syntes någon enstaka vandrare. Det som imponerade mest på mig var broarna, som följde på varandra med jämna mellanrum. De var enligt min uppskattning en kilometer långa eller ännu mer. Jag hann räkna sjutton sådana broar, men det kan mycket väl hända att jag förbisåg någon.

Så småningom lämnade vi staden bakom oss. Bebyggelsen upphörde, och i dess ställe kantades flodstränderna av al och björk, som växte i täta snår och helt skymde utsikten. Trakten föreföll att vara sank och sumpig. Det var ur denna sumpmark som Peter den stores stad växt upp för mer än tvåhundra år sedan. På ett ställe skymtade några kor mellan albuskarna, varav vi kunde sluta oss till att det måste finnas någon bebyggelse bakom snårskogen som skymde utsikten.

Vi kröp längre och längre uppför floden utan avbrott. Det hade varit disigt på morgonen, men efter hand skingrades molnen och solen lyste fram. Snart kom vi emellertid in i en rökslöja som var så tjock att det var svårt att andas. Genom röken skymtade solen som ett stort rött eldklot. Över våra huvuden rullade dundret av grovt artilleri fram långsamt och dovt. Här var fronten inte långt borta.

Efter hand skingrades dock rökslöjan och sikten blev friare. Vid middagstiden nådde vi Ladoga, där Nevafloden tar sin början. Floden smalnade här betydligt och strömmen blev stridare så att vi blott långsamt kunde komma fram. Helt nära sjöstranden fick vi syn på en gammal fästning, vars grå murar stupade brant ner i vattnet. Över murarna reste sig här och där låga torn. Vi befann oss på en plats, där händelser av vittgående historisk betydelse en gång utspelats. Fästningen som vi hade framför oss hade byggts av svenskar redan på 1200-talet, då vikingar från Roslagen och and-

Ensam

av Sofia Blees

*Ensam sitter jag i skogen
lik en fågel på sin gren.
Ingen är med mig förtrogen,
alltid får jag gå allen.*

*Utan hälsa, utan vänner,
utan glädje, utan allt.
Nöd och tomhet blott jag känner,
livet är så tomt och kallt.*

*Ingen glädje för mig finnes,
ingen lättar mina dar.
Som en dröm den tid jag minnes,
då jag ännu lycklig var.*

(Denna dikt av Sofia Blees, som led av tbc och dog i 20-årsåldern i början på 1900-talet, har upptecknats av Gunnar Blomberg från Höbring efter hans mor Maria, nu 85 år.)

ra områden i Sverige börjat kolonisera området kring Ladoga. År 1323 hade här slutits fred mellan svenskar och ryssar. Fästningen hade ursprungligen hetat Nöteborg, men då den 1702 erövrades av tsar Peter omdöptes den till Schlüsselburg med hänsyn till dess strategiska betydelse. Nu kallas den helt enkelt för Petrokrepost – Petersfästningen. I mer än fyrahundra år hade fästningen stått som den yttersta skyddande utposten av det svenska väldet i öster.

Vi kämpade oss långsamt mot den strida strömmen förbi de grå murarna och kom så småningom fram till sjön. Emellertid fortsatte vi inte ut på denna utan vek i stället av in i en kanalfåra som löpte jämsides med sjöstranden. Avståndet till denna var blott några tiotal meter. Ibland avlägsnade vi oss litet mera, men sjöns glänsande yta var hela tiden inom synhåll. På sina håll var kanalfåran så smal att två pråmar blott med svårighet kunde komma förbi varandra. På andra ställen däremot vidgade den sig till trettio-fyrtio meters bredd. Ställvis hade man grävt en ny kanalfåra bredvid den gamla. Den var nu halvt igenvuxen av snårskog. Till vänster om oss rakt i norr eller nordväst skymtade Ladogas vita sandstrand, kantad av mörk barrskog. På ett par ställen steg mörka rökpelare rakt upp i luften, och dundret av fält-

kanoner nådde våra öron. En liten motorbåt rusade fram över den klara vattenspegeln med ett surrande ljud, lämnande en lång rand av skum efter sig.

Jag klättrade upp på pråmens slutande tak för att på så sätt få en bättre överblick av omgivningen. Först fram emot kvällen, då solen började närma sig synranden kröp jag ner igen. Efter måltiden lade vi oss till ro på våra hårda britsar, men det dröjde en god stund innan jag kunde somna. Genom min hjärna drog bilderna av allt det nya jag sett och upplevt som på ett löpande band. Först fram emot midnatt infann sig äntligen sömnen.

Vi blev purrade vid sextiden på morgonen. Våra pråmar låg då förankrade vid ena sidan av kanalen. Till att börja med tog vi oss ett dopp i sjön. En sval morgonbris slog emot oss uppe på kanalbanken. Stranden var sandig och stenig, men vattnet var klart och genomskinligt. En lätt morgondimma hängde över vattnet och skymde utsikten. Någonstans i närheten hördes dunkandet av en motorbåt, men själva farkosten kunde vi inte upptäcka.

(Forts. i nästa nr)

Skolflickor från Visby 1940

Nedan återgivet foto, i kopia från någon publikation i Estland i år visar glada flickor i ormsödräkten – den dräkt som nästan omedelbart försvann efter förläggningstiden i Sverige som högtids- och vardagsdräkt.

Det är Gertrud från Andosa i Falköping (Gärdsström) som från Estland fått urklippet och via sin systerdotter Norrend Ingrid (Städ) förmedlat detta till undertecknad med en gemensam önskan "att få bildkopian återgiven i Kustbon".

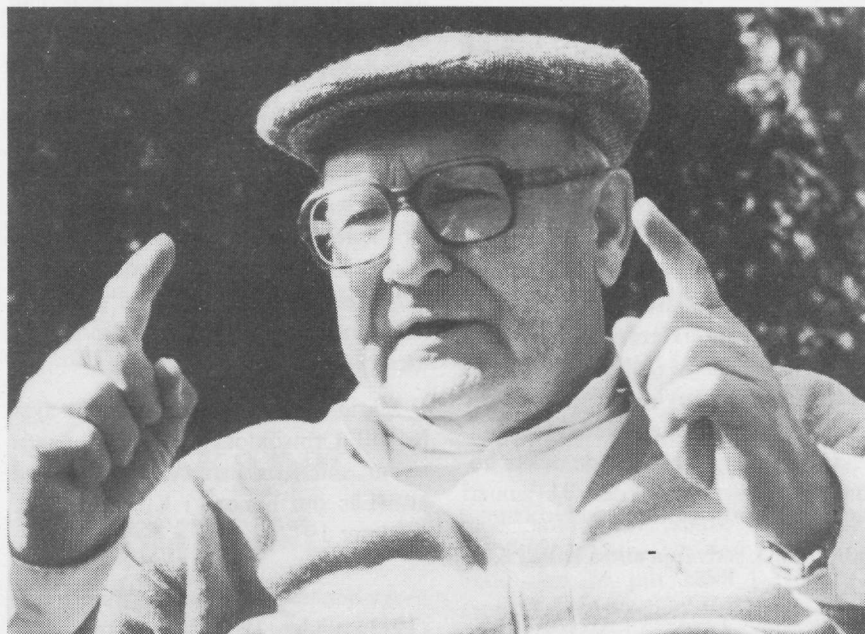
Efter vad jag kan finna har avsändarna rätt identifierat flickornas namn och hemhörighet, som återges enligt följande med tillägg av några data.

Från vänster

Stoas Elfrida (Slet) f. 18/4 1926, anl. 22/7-44, d. 30/12 1979

Smes Sigrid (Städ) försvann i Östersjövågorna 1944 på väg till Sverige

Matts Dreijer 80 år Runöbo och ålänning jubilerar

Matts Dreijer i dag, med oförminskad vitalitet och iver talande om sina fornyfynd.

Sedan urminnes tider har det varit nära förbindelser mellan svenskarna i Finland och svenskarna i Estland. Ett flertal släkter har förgreningar i båda länderna. Detta gäller framför allt Nargö och Runö. Thomas Lorentz, själv runöbo, berättar här om Matts Dreijer, både runöbo och ålänning, vars farfar kom från Finland och vilken återvände dit.

Se nästa sida!

Neagårds Alide, (då Moll, nu ?) f. 19/7 1926, anl. 17/11-43

Lars Edla (då Appelblom, nu ?) f. 22/9 1928, anl. 22/7-44

Jobbes Lydia (Beckman), f. 9/4 1927, anl. 31/8-44

Hugo Mickelin

År 1871 kom prästen Adolf Fredrik Dreijer och hans hustru Anna Elisabeth, född Fällman, till Runö och därmed grundades den "runska" grenen av släkten. När A.F. Dreijer, som var bördig från Ekenäs och före runötiden präst på Vårdö i Ålands skärgård, år 1892 gick ur tiden, hade inte mindre än tre av hans barn bestämt sig för att stanna på ön och bli runöbor, Aina, som gift sig med Mickos Juhen (Johan), Hulda, gift med Skallus Abre (Arvid) och Fredrik. Av familjens övriga barn var Lydia, Ilma och Alfred kända på Runö.

Fredrik hade i sitt första äktenskap sönerna Henna (Henrik), nu 92 år gammal, och Jusse (Johan), 89 år. Efter att ha varit änklings några år gifte sig Fredrik med änkan Maddi (Magdalena) på Korsgården, där de också bosatte sig. Där föddes den 31 januari 1901 sonen Matts, vår jubilar, som enligt runsk sedvänja alltså kallas Kors Mattse.

Redan i treårsåldern blev Matts moderlös. Snart visade han sig vara läsbevågad och fick börja skolan i Mariehamn, där hans farmor och fastrarna Lydia och Ilma bosatt sig efter runötiden. Runöbon Kors Mattse hade nu blivit ålänningen Matts Dreijer.

I början på 1920-talet "visade han upp sig" som student på Runö, kanske den förste i Runös historia. Han blev senare både diplomekonom och filosofie magister. Då det blev aktuellt för Ålands landskap att överta fornminnesvården tog han betyg i arkeologi och år 1933 utsågs han till landskapsarkeolog på Åland. Professors titel fick han år 1969.

När Ålands museum grundades blev han dess chef, en befattning som han uppehöll till sin pensionering år 1970. Själv har han sagt, att arbetet som landskapsarkeolog tillika var en fascinerande hobby. Alla som känner honom vet med vilket djupt engagemang han gått in för sina mångskiftande uppgifter. Utöver det som redan sagts har han även deltagit i en mängd åländska och rikssvenska aktiviteter, politik, näringsliv och mycket annat.

Professor Dreijers Birkaforskning är vida känd och har väckt berättigad uppmärksamhet. Det har under senare tid skrivits mycket om hans teori att

95-årig jubilar

Under avsnittet "Bemärkelsedagar" läser vi att Maria Stenholm-Appelblom, född i Kärrslätt, gift till Sviby, född Lindström den 24 april 1886, när 95-årsgränsen.

Det antal ännu i livet varande estlands-svenskar, som uppnått denna aktningssvärda höga ålder kan räknas på ena handens fingrar.

Maria Stenholm-Appelblom är dotter till Johan Lindström, som var född 18 juni 1862 och avled i Stockholm 14 maj 1964 – nästan 102 år gammal. (Läs om honom i Kustbons juni-nummer 1964.)

Maria Stenholm-Appelblom är syster till Ormsöcklockaren Johan Lindström, som i Eskilstuna fyller 85 nästa år. (Läs om honom i Kustbons decembernummer 1972.)

Av hennes två söner försvann Johan (1911) under 1941 års deportationsvåg. Sonen Anders (1918) är läroverksadjunkt och vår välkände f.d. SOV-styrelsemedlem.

Jag bockar och hyllar i ormsöbornas namn.

Hugo från Sviby

Birka inte låg i Mälaren utan på Åland. Jag undrar dock om det är så Matts har uttryckt saken. Enligt Alf Åbergs skrift Historiska gåtor hävdar Dreijer nämligen att det bör ha funnits två Birka, dels handelsplatsen i Mälaren, dels biskopssätet på Åland. Ett av bevisen härför är det märkliga sandstenskors som finns vid Sunds kyrka på fasta Åland. Stenen är rest över ärkebiskop Unni, som dog år 936. På Björkö i Mälaren har man däremot inte funnit någon begravningsplats enbart för kristna.

Matts Dreijer har enligt tidningen Åland i snart sextio år varit med om det mesta av större betydelse som hänt på Åland. Förrre chefredaktören Bror Sundblom "utnämnde" honom till en märkesman redan för tio år sedan och det måttet håller. Matts är en flitig debattör och skribent. Han har givit ut

Estland i Nordiska museet

Utställningen, som i anslutning till ESTO 80-festivalen högtidligen invigdes den 8 maj 1980, kommer att pågå till maj 1981 (enligt planer i skrivande stund). Troligen kommer även vid avslutningen festligheter att äga rum.

Vid sidan om utställningen har programverksamhet från tid till annan förekommit, med inslag från hädiga "handarbetskvinor" från såväl estniska som estlandssvenska hem.

Av senare inslag kan nämnas följande.

Den 9 nov. 1980 medverkade Helena Blomberg och Amanda Dans från Rickul med att spinna och fläta mönstrade band.

Den 16 nov. 1980 medverkade Katarina Björk och Lovisa Österman från Runö med att knyppla och sticka – på runömål: gira knipplo å bind suck.

Ytterligare estlandssvenskt inslag planeras.

Till sist. Ännu finns exemplar kvar av boken "Allmogekulturen i Estland", som av museet gavs ut i anslutning till utställningen. För ett pris av kr 35 saluförs den även på SOV:s expedition.

Hugo Mickelin

böcker och skrifter, länge har han medverkat i och varit den drivande kraften bakom publikationen Åländsk Odling. I tidningen Ålands spalter är han naturligtvis välkänd. Ett alldeles speciellt verk av färskt datum är första bandet av Ålands historia, som han på uppdrag av Ålands kulturstiftelse skrev och gav ut år 1979.

Ålands folkminnesförbund har tagit initiativet till en festskrift med anledning av Matts Dreijers 80-årsdag. I skriften som kommer ut i vår, medverkar både forskare och övriga personer.

Från runöbor och övriga estlands-svenskar samt från kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner och tidskriften Kustbon sändes de varmaste hälsningar till jubilarerna och han tillönskas all möjlig lycka och framgång i sina kommande värv.

Thomas Lorentz

ADVOKATFIRMAN
ERVIN PANG AB
08-21 80 50
08-21 70 30
 Wahrendorffsgatan 8, 5 tr
 111 47 STOCKHOLM

Gustaf J:son Kotz

har tilldelats 1980 års gotländska kulturpris på 7000 kronor. Han har fått priset för sin forskningsinsats om svenskbyborna: släktforskning, sammanställandet av ett stort Svenskbyalbum (1973), själen i byggandet av Svenskbygården invid Roma kyrka på Gotland (invigdes 1 aug. 1977).

Gustaf är ordförande i Föreningen Svenskbyborna sedan 1971. Enligt hans egen berättelse i boken "Svenskbyborna 40 år i Sverige" 1969 föddes han 1913 på ett ryskt sjukhus i den lilla staden Berislav, någon mil söder om Gammal-Svenskby, kom till Sverige med de andra år 1929 och är "gotlänning" alltsedan 1931 (Bjers Vall utanför Visby). Farfar Simon Simonsson Kotz var klockare i Svenskbyn och far Johannes dog år 1916.

GRATTIS till kulturpriset.

Hugo Mickelin

I Gösta Malms redogörelse år 1939 över Svenskbyborna anges på sid 54 "Förklaring över familjenamnets uppkomst" bl.a. följande:

"Till år 1856 saknade byborna familjenamn. Enligt en förordning måste varje familjefader bära efternamn som går i arv.

Klockarfar Kotz hade ursprungligen det svenska familjenamnet Alström i Kotzta by på Dagö".

HM

Korta notiser

I anslutning till den 63-de årsdagen av republiken Estlands grundande – 24 febr. 1918 – predikade kyrkoherde em. John Lindström vid den estniska konsertgudstjänsten den 21 febr. 1981 i Olaus Petris kyrka i Örebro.

Vid estnisk gudstjänst på påskdagen, den 19 april. 1981 kl. 14.00 i Jakobs kyrka, Stockholm, predikar kyrkoherde em. Ivar H. Poëll.

Sällskapet estniska fiskare

Följande information har tillställts Kustbons redaktion med önskan om publikation.

HM

Vid sammankomsten under ESTO 80-veckan bildades en ny förening av estniska fiskare och fiskeriintresserade i exil.

Målsättningen för Sällskapet är att forska i och sammanställa fiskets historia i Estland under 1900-talet och tidigare och samtidigt följa utvecklingen av fiskeriet såväl i det forna hemlandet som utanför det. För den skull vill Sällskapet organisera före detta och nuvarande fiskare, forskare från detta område, deras familjer och ättlingar. Av dessa utgör en stor del vid kusten och på öarna tidigare bosatta estlandssvenskar.

De är välkomna som medlemmar i Sällskapet.

Årsavgiften är f.n. kr 10-- och för stödande medlem kr 50:--.

Sällskapets ordförande: Harald Aksberg, Lidingö

Styrelsemedlemmar: Eralt Art, Borås, Arvo End, Stockholm, Mart Laagus, Lomma, Evald Lilleste, Mölndal, Harald Mihkelson, Örebro, Elmar Pettai, Stockholm, Rudolf Schmuul, Kalmar, och Arnold Säinas, Uppsala.

Den unga föreningen utger tidskriften EESTI KALUR (Estländsk Fiskare), varav hittills 3 nummer utkommit. I nr 1 (sept. 1980) skrives bl.a. om fisket vid Neve/Vippal (Johannes Käbi) och i nr 3 (jan. 1981) om liv och leverne på Nargö (Harald Aksberg).

Styrelsens adress:
 Sällskapet Estniska Fiskare
 c/o Elmar Pettai
 Hagagatan 3, 4 tr. 113 48 Stockholm
 Tel. 08-31 65 82 Postgiro 42 22 71-7

*

Svenskbybon Adreas Yrjasson-Buskas död

Född den 24 juli 1898 i Gammal-svenskby i Ukraina, Ryssland. Kom till Sverige den 1 aug. 1929 med de andra byborna.

Blev jordbrukare och från år 1930 gotlandsbo på gården vid Bondarve i Guldrupe.

Den avlidne har varit kyrkvärd i Guldrupe, medlem i Röda Korset och verksam i skolrådet.

HM

*

Aleksander Vilipere

under Estlands frihetstid fyrmästare, m.m. i Saksby på Ormsö, avled vid 84 års ålder i Estland den 13 jan. 1981 efter många mödosamma år i Sibirien och gravsattes på Liiva kyrkogård i Reval, där hans hustru Tia och mor Anna tidigare vilar.

Aleksanders far August Wilibert kom som fyrmästare till Ormsö år 1898 efter det att han innehaft samma befattning på Runö, där tre av makarnas barn är födda. Fardern August, som avled på 30-talet, vilar på Ormsö kyrkogård. Aleksanders bror Arthur, som sedermera blev fyrmästare på Ösel (Sörve), lär ännu i fjol ha "innehaft" hemmanet Norrby-Hanasa på Ormsö som sommarbostad.

HM

Familjenytt

Döda

Juta-Naimu Pürge, född Nyman 8 sept. 1919 i Reval avled 18 dec. 1980

Anders Sjöström, född 11 dec. 1902 på Ormsö avled 2 jan. 1981 i Huddinge

Anette Matsman, född Friman 5 aug. 1901 på Nuckö avled 4 jan. 1981 i Järfälla

Johan Ellerbusk, född 2 dec. 1895 på Runö avled 11 jan. 1981 på Lidingö

Hjalmar Friberg, född 20 juni 1931 på Ormsö avled 26 jan. 1981 i Farsta

Maria Grundsten, född Öhman 19 sept. 1893 på Ormsö avled 16 febr. 1981 i Stockholm

Vår kära Mor
Mormor och Svärmor
Maria Dyrberg
* 21 september 1886
har i dag stilla insomnat.
Barkarby 12 jan. 1981
PAULINE och MATIAS
ALINE och ALEXANDER
STINA och EMIL
MARGOT och AUGUST
SIGFRID
Johan och Maria
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Tänk när en gång
är stillad varje smärta,
vart sår är läkt,
var längtan nått sin hamn,
när varje tår
avtorkats vid Guds hjärta
och varje snyftning
tystnat i hans famn!*

Sv. ps. 594: 2-3

Min innerligt älskade Make
Fridolf Engman
* 16 januari 1905
† 13 januari 1981
Har hastigt lämnat mig
i stor sorg och saknad
Alide
Syskon och Syskonbarn
samt övrig
släkt och vänner

*Det finns ej natt
Som ej morgon när
Det finns ej död
Som ej till liv uppstår*

Vår kära Mor
Farmor och
Gammelfarmor
**Katarina
Massalin**
* 8 november 1896
har lämnat oss i dag.
Sörjd och innerligt
saknad av oss, släkt och
vänner.
Stockholm 18 nov. 1980
JOHANNES
Ann-Mari o Bronislaw
Anette Susanne

*Vad jorden gömmer
ej våra hjärtan glömmor*

Min kära Maka
min kära Mor
Lydia Moberg
född Friberg
* 7 maj 1921
† 30 oktober 1980
IVAR
LENA
Syskon
Syskonbarn
Övrig släkt och vänner

*Slutet kom som en
befrielse efter tåligt
lidande
Saknaden, tomheten
känns svidande*

Min älskade Maka
vår kära Mor
Mormor och Farmor

**Agneta
Lindblom**

* 18 december 1896
Skälby 1 nov. 1980
JOHAN
MARIA och
JOHANNES
GUNNAR och GURLI
ANDERS och ULLA
AGNETA och ÅKE
EMIL och GUN
AXEL och GUNNEL
INGRID och GUNNAR
Barnbarn
Släkt och vänner

*Skönt är att vila när
krafterna domna
Trött efter årens möda
och slit
Skönt i den eviga vilan
få somna
Vi alla Dig önska
Vila i frid*

Vår käre
Heinrich Roosman

* 26 mars 1908
har i dag lämnat oss,
släkt och vänner i sorg
och saknad
Gustav Adolf
15 dec. 1980
ELFRIDA
Astrid
Ulla och Roland
Barnbarnen

*Du älskade våren med allt
vad den gav
Av spirande knoppar och
blånande hav.
Men livet på jorden är ju så
kort
En liten tid och så kallas vi
bort.
Fast julens klockor snart
skall ringa
Så somnade Du så lugnt och
stilla.*

Vår käre

Oskar Thomson

* 29/1 1890 Höbring, Estland
† 14/11 1978 Thunder Bay, Canada

Djupt sörjd och saknad

EDIT

Ebba och Ernest

James

Marita

Kristina

Charles

En broder i Canada

Sex systrar i Sverige

*Härlig är jorden,
Härlig är Guds himmel,
Skön är själarnas pilgrimsgång,
Genom de fagra riken på jorden
Gå vi till paradiset med sång.*

Vår käre

Johannes Thomson

* 13/10 1900 Höbring, Estland
† 25/11 1980 Thunder Bay, Canada

Djupt sörjd och saknad

ELSA

Sonja och Dick

Vicky

Jeffrey

Bertil och Janet

Karin

Callum

En broder i Canada

Sex systrar i Sverige

*Tidevarv komma,
Tidevarv försvinna,
Släkten följer släktens gång.
Aldrig förstummas tonen från himlen
i själens glada pilgrimssång.*

Bemärkelsedagar**2:a kvartalet 1981****95 år**

Maria Appelblom, född Lindström den 24 april 1886, Ormsö

90 år

Lovisa Peedu, född Hamberg den 13 april 1891, Nuckö

Adelbert Axel Nieländer, född den 21 april 1891, Dorpat

85 år

Karin Milder, född Storm den 8 april 1896, Hapsal

Ester Luks, född Tomsson den 19 april 1896, Rickul

Karin Ingeborg Marie Martinsson, född Horst den 25 april 1896, Reval

Ida Vesterholm, född Brus den 10 maj 1896, Rickul

Pauline Söderholm, född Vesterblom den 10 maj 1896, Nuckö

Helene Vilhelmine Thomsson, född Akerman den 7 juni 1896, Reval

Arnold Alexander Åman, född den 18 juni 1896, Reval

Julia Timmerman, född Paberit den 21 juni 1896, Kohila

Vår kära

Juula Rant

* 26/12 1897

† 24/10 1980

har stilla insomnat

Sörjd och saknad av släkt och vänner

Norrköping 24/10 1980

Släktingarna

*Trygg i min Jesu armar
Trygg i hans herdefamn
Gömd i hans rika kärlek
Finner min själ sin hamn*

Vår Make och Far

Alfred

* 13 februari 1908

i Spithamn

† 11 november 1980

i Sollentuna

SIGRID

BARNEN

Barnbarnen

Övrig släkt och vänner

*Tack för de värden
och den glädje vi har*

Min älskade Maka
vår kära Mor, Mormor och
Farmor

Maria Wiskman

f. Halberg

född 7.5 1900 i Nuckö

död 26.1 1981 i Kumla

har stilla insomnat i tron

på sin Frälsare,

djupt sörjd och saknad

av oss syskon,

släkt och vänner samt

Filadelfiaförsamlingen i Kumla.

KARL

Nelli och Ilmar

Manfred och Signe

Lydia

Linda och Gullmar

Lembith och Lisbeth

Barnbarn och

Barnbarnsbarn

*Hem, hem mitt kära hem
Ej finns en plats på jorden
så skön som du mitt hem*

Min älskade Maka

vår kära Syster

Katarina**Berggren**

* 14 november 1910

† 31 oktober 1980

har lämnat oss

i djup sorg och saknad.

JOHAN

Syskon

Släkt och vänner

*I höstvindens sus
Du somnade stilla.
Nu sjukdom och oro
ej mer gör Dig illa.
I minnet Du lever
Du finns alltid kvar.
I minnet vi ser Dig
precis som Du var.*

Vår älskade mor och farmor

Mina Westerman

född 10/11 1901 i Höbring, Rickul

död 10/2 1981 i Stockholm

har lämnat oss i djup sorg

och saknad

BERTIL och LILIAN

Katarina

ESKIL

Syskonen

Övrig släkt och

många vänner

*I minnet Du lever
Du finns alltid kvar
I minnet vi ser Dig
Precis som Du var*

80 år

Birgitta Rimmelman, född Massalin den 1 april 1901, Ormsö
 Helvi Lydia Talts, född Nicander den 3 april 1901, Reval
 Johanna Maria Alberg, född Jaakson den 5 april 1901, Pärnau
 Marta Melders, född Mikkos den 5 april 1901, Runö
 Hans Halling, född den 10 april 1901, Ormsö
 Alexander Kuuskla, född den 10 april 1901, Vippal
 Marta Parbo, född Laving den 11 april 1901, Nuckö
 Katarina Bergström, född Förberg den 17 april 1901, Ormsö
 Tomas Sandvik, född den 19 april 1901, Vippal
 Katarina Ahlström, född Hedenström den 24 april 1901, Ormsö
 Olga Espling, född Blomberg den 3 maj 1901, Rågöarna
 Maria Stenros, född Laur den 6 maj 1901, Ormsö
 Johan Storholm, född den 12 maj 1901, Ormsö
 Johanna Stahl, född Kotk den 16 maj 1901, Rickul
 Jakob Luks, född den 19 maj 1901, Rickul
 Maria Svärd, född Bergström den 22 maj 1901, Ormsö
 Johan Ahlström, född den 26 maj 1901, Ormsö
 Elfride Elisabet Tanne, född Mikk den 2 juni 1901, Reval
 Maria Klippberg, född Tegelberg den 3 juni 1901, Rickul
 Alide Pöhl, född Kriik den 18 juni 1901, Nuckö
 Ingeborg Luks, född den 19 juni 1901, Odensholm
 Elvine Stenkelman, född Hallberg den 19 juni 1901, Nuckö
 Elisabeth Grenfeldt, född Ekman den 20 juni 1901, Rickul
 Maria Borrman, född Talberg den 24 juni 1901, Rickul
 Maria Engström, född den 27 juni 1901, Ormsö
 Tabea Felicitas Korjus, född den 28 juni 1901, Reval

75 år

Benita Hallberg, född Perman den 2 april 1906, Reval
 Johan Bäckman, född den 19 april 1906, Ormsö
 Voldemar Amberman, född den 21 april 1906, Nuckö
 Hilda Kübar, född Truman den 23 april 1906, Vippal
 Maria Byman, född Sjöström den 27 april 1906, Ormsö
 Edvard Koinberg, född den 14 maj 1906, Nuckö
 Hans Mark, född den 15 maj 1906, Ormsö
 Anders Bergström, född den 20 maj 1906, Ormsö
 Axel Bertelsson, född den 6 juni 1906, Nargö
 Viktor August Rosen, född den 10 juni 1906, Nargö
 Voldemar Söderlund, född den 10 juni 1906, Rickul
 Katarina Öman, född Holm den 10 juni 1906, Ormsö

Edvard Klingberg, född den 14 juni 1906, Rickul
 Anna Maria Neemre, född Orgmets den 18 juni 1906, Pärisspea
 Mathias Pelmas, född den 18 juni 1906, Rickul
 August Bergman, född den 26 juni 1906, Nuckö/Rickul

70 år

Anders Liljeros, född den 6 april 1911, Ormsö
 Katarina Linné, född Widgren den 6 april 1911, Ormsö
 Johannes Luks, född den 21 april 1911, Rickul
 Rosine Wilhk, född Vesterberg den 22 april 1911, Rickul
 Andreas Luks, född den 24 april 1911, Rickul
 Anders Tammgren, född den 24 april 1911, Ormsö
 Magdalena Larsson, född Strömfelt den 25 april 1911, Runö
 Ludmila Ester Reisme, född Ern den 5 maj 1911, Reval
 Inez Eleonora Nurklik, född Luther den 15 maj 1911, Nargö
 Oskar Vesterman, född den 16 maj 1911, Rickul
 Alexander Avalaine, född den 20 maj 1911, Pärnau
 Gerda Luther, född Berg den 29 maj 1911, Nargö
 Katarina Thomsson, född Fagerlund den 3 juni 1911, Ormsö
 Emil Brunberg, född den 8 juni 1911, Rickul
 Elfride Magnusson, född Heldring den 4 juni 1911, Rickul
 Erna Elvine Simonsson, född den 12 juni 1911, Nuckö
 Julie Elisabeth Simonsson, född den 12 juni 1911, Nuckö
 Leontine Juliette Knutsson, född Theia den 13 juni 1911, Reval
 Ludmilla Vestersten, född Uraltser den 14 juni 1911, Reval
 Irene Nilsson, född Derblom den 16 juni 1911, Nuckö
 Katrina Siggelin, född Gärdström den 21 juni 1911, Ormsö
 Irene Matson, född Proks den 23 juni 1911, Reval

60 år

Anders Åkerman, född den 1 april 1921, Ormsö
 Ellen Dagmar Strandsten, född Vesterbusch den 3 april 1921, Rickul
 Rudolf Gottfrid Zeisig, född den 10 april 1921, Nuckö
 Miralda Elme, född Tönisson den 11 april 1921, Vippal
 Klara Thomson, född Vesterby den 11 april 1921, Rickul
 Gertrud Rosalie Gustafsson, född Hammerman den 14 april 1921, Ormsö
 Ingeborg Linnea Andersen, född Pöhl den 14 april 1921, Rågöarna
 Tryggve Manfred Peedu, född den 15 april 1921, Nuckö
 Anders Österlin, född den 21 april 1921, Ormsö
 Arved Soosaar, född den 24 april 1921, Dorpat
 Hilde Irene Seeman, född den 13 maj 1921, Nuckö
 Hjalmar Alfred Lindblom, född den 14 maj 1921, Ormsö

Ingrid Heldring, född den 21 maj 1921, Rickul
 Endla Knoche, född Oengo den 28 maj 1921, Hapsal
 Harald Söderlund, född den 31 maj 1921, Rickul
 Leida Idavain, född Gutman den 2 juni 1921, Korkis
 Oleg Holm, född den 4 juni 1921, Reval
 Erika Grönberg, född den 6 juni 1921, Nuckö
 William Herodes, född den 7 juni 1921, Reval
 Johannes Stenholm, född den 10 juni 1921, Ormsö
 Edgar Evald Kärras, född den 11 juni 1921, Nuckö
 Axel Rönning, född den 13 juni 1921, Ormsö
 Arvid Leopold Luther, född den 14 juni 1921, Nargö
 Elmar Rant, född den 20 juni 1921, Nuckö
 Ervin Lausson, född den 21 juni 1921, Fellin

50 år

Ingrid Elfrida Porsegård, född Vidgren 1 april 1931, Ormsö
 Ellen Ingeborg Schönberg, född 6 april 1931, Rickul
 Kristina Rut Teodora Österman, född 10 april 1931, Runö
 Iino Neemre, född 11 april 1931, Helsingfors
 Irene Ira Korvet, född 12 april 1931, Reval
 Silvia Ottilia Hörnsten, född 15 april 1931, Ormsö
 Lennart Sigfrid Hamberg, född 16 april 1931, Rickul
 Sven Lilja, född 17 april 1931, Ormsö
 Nils Erik Villman, född 19 april 1931, Reval
 Greta Alida Ahlbom, född 22 april 1931, Ormsö
 Signe Irene Freiman, född 28 april 1931, Rickul
 Ivar Boman, född 30 april 1931, Reval
 Alfred Ahlström, född 1 maj 1931, Ormsö
 Leander Nordsten, född 4 maj 1931, Ormsö
 Ingeborg Elvine Vesterbom, född 9 maj 1931, Rickul
 Hilda Hamberg, född 12 maj 1931, Ormsö
 Hilda Ingeborg Alvik, född 13 maj 1931, Ormsö
 Berta Brun, född 14 maj 1931, Nuckö
 Alrik Egil Sjöström, född 14 maj 1931, Ormsö
 Tomas Saar, född 17 maj 1931, Reval-Nömme
 Elmar Einar Dyrberg, född 20 maj 1931, Rickul
 Elmi Ingrid Laidna, född 24 maj 1931, Reval
 Holger Henrik Lilja, född 27 maj 1931, Ormsö
 Ingeborg Hallman, född 28 maj 1931, Rickul
 Bertil Sigfrid Brunberg, född 29 maj 1931, Rickul
 Elsa Ida Grönman, född 29 maj 1931, Ormsö
 Aina Engman, född 31 maj 1931, Nuckö
 Axel Hammerman, född 2 juni 1931, Ormsö
 Hjalmar Gunnar Förberg, född 6 juni 1931, Ormsö
 Ingrid Mittal, född Mitman 9 juni 1931, Nuckö
 Jenny Vendela Vesterman, född 14 juni 1931, Rickul
 Arnold Hjalmar Lindgren, född 20 juni 1931, Rågö
 Elin Linnéa Stahl, född 20 juni 1931, Rågö
 Astrid Ingeborg Österman, född 21 juni 1931, Runö
 Margit Adele Åkerblad, född 24 juni 1931, Rickul
 Helgi Luther, född 26 juni 1931, Nargö
 Lembit Petroff, född 27 juni 1931, Nuckö
 Hans Voltri, född 27 juni 1931, Reval
 Elsa Signe Lundmark, född Svahn 29 juni 1931, Ormsö